ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ७८ वा ❑ बुधवार दि.३० एप्रिल २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

नवीन शिक्षण धोरण लागू केले, अभ्यास जुन्या पुस्तकांमधूनच

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

नवीन शिक्षण धोरणात, पदवीपूर्व प्रथम वर्षाच्या अभ्यासक्रमात सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. परंतु, महाविद्यालयीन ग्रंथालयांमध्ये नवीन अभ्यासक्रमानुसार पुस्तके नाहीत. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना बदललेल्या अभ्यासक्रमातील पुस्तके महाविद्यालयीन ग्रंथालयातून घेता येत नाहीत. केवळ पहिल्या वर्षासाठीच नाही तर दुसऱ्या आणि तिसऱ्या वर्षाच्या बीए, बीएससीच्या विद्यार्थ्यांसाठीही पुस्तकांचा तुटवडा आहे. ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना जुनी पुस्तकेच वाचावी लागत आहेत.

नवीन शिक्षण धोरणांतर्गत पदवीपूर्व प्रथम वर्षाच्या पुस्तकांमध्ये सुमारे ४० टक्के बदल करण्यात आले आहेत. प्रत्येक विषयासाठी यूजीसीकडून ५,००० रुपये अनुदान मिळते. केजीके कॉलेजबद्दल बोलायचे झाले तर, गेल्या पाच वर्षांपासून त्यांना विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडून (यूजीसी) अनुदान मिळालेले नाही. विद्यार्थ्यांच्या संख्येनुसार ५,००० रुपयांचे अनुदान कमी पडत आहे.

नवीन शिक्षण धोरण अजूनही विद्यार्थ्यांच्या आकलनाच्या पलीकडे पहिल्या सत्राच्या पहिल्या मध्यावधी परीक्षा संपल्या आहेत. विद्यार्थ्यांनी अर्धवट तयारी करून आणि पुस्तकांशिवाय मध्यावधी परीक्षा दिल्या आहेत. जुनी पुस्तकेही सर्वांना दिली जात नाहीत. एवढेच नाही तर नवीन शिक्षण धोरण स्पष्ट करण्याचा कोणताही प्रयत्न करण्यात आला नाही. नवीन शिक्षण धोरणावर महाविद्यालयांमध्ये चर्चासत्रे आयोजित करण्यात आली होती, परंतु ती चर्चासत्रे फक्त शिक्षकांपुरती मर्यादित होती. ज्यामुळे विद्यार्थ्यांना हे नवीन धोरण अद्याप समजू शकलेले नाही. जेव्हा अर्थशास्त्राची धोरणे बदलली तेव्हा नवीन शिक्षण धोरणांतर्गत अभ्यासक्रमात त्याचा समावेश करण्यात आला.

नवीन शिक्षण धोरण लागू झाल्यानंतरही अनेक ठिकाणी नवीन पुस्तके उपलब्ध नाहीत, त्यामुळे विद्यार्थ्यांना अडचणी येत आहेत. काही विद्यार्थी म्हणतात की ते गुगल आणि यूट्यूबवरून अभ्यास करत आहेत, तर काही कोचिंगची मदत घेत आहेत.

नवीन शिक्षण धोरण (एनईपी) नुसार अभ्यासक्रमात बदल करण्यात आले आहेत, परंतु नवीन पुस्तकांच्या कमतरतेमुळे विद्यार्थी जुन्या पुस्तकांमधूनच अभ्यास करत आहेत. काही ग्रंथालयांमध्ये नवीन शिक्षण धोरणानुसार पुस्तके उपलब्ध नाहीत, त्यामुळे विद्यार्थ्यांना अडचणी येत आहेत.

महाराष्टातील बहुतांश विद्यापीठाच्या ग्रंथालयातही नवीन शिक्षण धोरणाची पुस्तके उपलब्ध नाही.काही विद्यापीठांनी पदव्युत्तर परीक्षेसाठी नवीन शैक्षणिक धोरणावर अभ्यासक्रम ठरवला आहे. मात्र विद्यापीठाच्या ग्रंथालयात अजूनही अभ्यासक्रमाची पुस्तके उपलब्ध नसल्याने विद्यार्थ्यांची तारांबळ उडत आहेइंडिया टीव्हीनुसार, काही तज्ञांचा असा विश्वास आहे की नवीन शिक्षण धोरण लागू झाल्यानंतर जुनी पुस्तके उपयुक्त राहणार नाहीत.मात्र आजही बहुतांश ठिकाणी जुन्या पुस्तकांमधूनच विद्यार्थी अभ्यास करत आहे.

काही अहवालांनुसार, एनसीईआरटीच्या पुस्तकांमध्ये सुधारणा केली जात आहे आणि २०२४–२५ शैक्षणिक सत्रापासून ती डिजिटल स्वरूपात देखील उपलब्ध करून दिली जातील,अशी माहिती समोर येत असली तरी महाविद्यालयात, विद्यापीठात व बाजारात नवीन अभ्यासक्रमाची पुस्तके उपलब्ध नाही. अभ्यासक्रमातील बदलांमुळे प्रकाशकही पुस्तके बाजारात आणण्याचे टाळत आहेत. संपूर्ण अभ्यासक्रम कोणत्याही एका पुस्तकात उपलब्ध नाही. विद्यार्थ्यांना एका पेपरसाठी अनेक पुस्तके वाचावी लागतात. अशा परिस्थितीत, अंदाजपत्रकाची मागणी आणि पुरवठा वाढला आहे.

महागड्या पुस्तकांऐवजी नोट्‌ची मागणी

अभ्यासक्रमातील बदलाबरोबरच विद्यार्थ्यांचा दृष्टिकोनही बाजारात पुस्तकांच्या उपलब्धतेसाठी तितकाच जबाबदार आहे. बहुतेक विद्यार्थ्यांना महागड्या पुस्तकांऐवजी फक्त नोट्‌स हव्या आहेत. यामुळे बाजारात पुस्तकांपेक्षा अंदाजपत्रकांना जास्त मागणी आहे. यामुळे, प्रकाशकांपासून ते पुस्तक विक्रेत्यांपर्यंत, सर्वजण पुस्तकांपेक्षा अंदाजपत्रकांवर अर्थात नोट्‌सवर जास्त लक्ष केंद्रित करत आहेत. राष्ट्रीय शिक्षण धोरण–२०२० च्या अंमलबजावणीनंतर, शिक्षण मंत्रालय, विद्यापीठ अनुदान आयोग, राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन आणि प्रशिक्षण परिषद आणि इतर शिक्षणाशी संबंधित संस्था त्याच्या अंमलबजावणीसाठी सतत काम करत आहेत. या प्रक्रियेतील सर्वात मोठे आव्हान म्हणजे या नवीन शिक्षण धोरणाचा आत्मा ज्ञान निर्मिती आणि अध्यापनात कसा समाविष्ट करायचा? आपल्याला हे समजून घ्यावे लागेल की नवीन शिक्षण धोरण हे केवळ एक संरचनात्मक बदल नाही तर ते ज्ञानाच्या पुनर्बांधणीची एक सतत प्रक्रिया आहे.त्यानुसार अभ्यासक्रमाची पुस्तके तयार करावे लागतील. भारतीय शिक्षण व्यवस्थेत मूलभूत बदल घडवून आणण्यासाठी हे धोरण आहे. नवीन शिक्षण धोरणाची पूर्ण अंमलबजावणी तेव्हाच शक्य होईल जेव्हा त्यावर आधारित नवीन पाठ्यपुस्तके शक्य तितक्या लवकर तयार केली जातील. जर निरीक्षण केले तर, नवीन शिक्षण धोरणाचे तत्वज्ञान आणि आत्मा स्वातंत्र्यानंतर बनवलेल्या अनेक राष्ट्रीय शिक्षण धोरणांच्या सातत्यतेचे प्रतिबिंबित करते असे दिसते.यामध्ये राधाकृष्णन समिती आणि डी.एस. कोठारी समिती आणि शिक्षण क्षेत्रातील इतर चर्चांच्या प्रतिमा देखील दिसतात. यामध्ये आपल्या भूमीच्या, आपल्या मातृभाषेच्या, आपल्या ओळखीच्या आणि राष्ट्रवादाच्या प्रतिमा दिसतात आणि त्यांचे आवाज देखील ऐकू येतात.

भगवान परशुराम जन्मोत्सवानिमित्त ब्राम्हण समन्वय समितीतर्फे भव्य शोभायात्रा

ढोलपथक, सात रथ, सजीव देखावे आदींनी लक्ष वेधले

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – भगवान परशुराम जन्मोत्सवानिमित्त ब्राम्हण समन्वय समितीतर्फे भव्य शोभायात्रा काढण्यात आली. याप्रसंगी ढोलपथक, सात रथ, सजीव देखावे आदींनी लक्ष वेधले. सकाळी ९ वाजता क्रांतीचौक येथे प्रतिमापूजन केल्यानंतर सायंकाळी वाजता वरद गणेश मंदिर समर्थनगर येथून शोभायात्रेस सुरुवात झाली. स्वा. सावरकर स्मारक, निराला बाजार मार्गे, पैठण गेट, टिळक पथ येथून परशुराम चौक संभाजीपेठ येथे समारोप झाला. ब्राह्मण समन्वय समिती २०२५ तर्फे अध्यक्षा विजया कुलकर्णी, स्वागताध्यक्ष ॲड. आशुतोष वसंतराव डंख, समन्वयक प्रमोद झाल्टे, निमंत्रक सचिन वाडेपाटील यांनी रॅलीचे नियोजन केले होते.

भगवान परशुराम जन्मोत्सवानिमित्त आयोजित शोभयात्रेत अखिल भारतीय पेशवा संघटना, शुल्क यजुर्वेदी ब्राह्मण संघटना, ब्राह्मण महिला मंच, कण्व ब्राह्मण समाज, ब्राह्मण महासंघ, ऋग्वेदी ब्राह्मण संघटना, ब्रहावृंद वधुवर सुचक केंद्र, राजस्थानी विप्र मंडळ, ब्राह्मण सेवासंघ, ब्राह्मण जागृती मंडळ, आजूबाई संस्थान, सावरकर विचारमंच, साईसमर्थ सेवाभावी संस्था, समर्थ रामदास विचार मंच, बीबीएनजी, पीबीएन, कान्य कुंज ब्राह्मण समाज, समर्थनगर ब्राह्मण समाज, बेगमपुरा ब्राह्मण समाज, ब्राह्मण बिझनेस क्लब, विश्व फाऊंडेशन, शिवपुरी, अक्कलकोट, समर्थनगर महिला मंडळ, समतानगर महिला मंडळ, अग्नीहोत्र गृप संभाजी नगर, ब्रह्म उद्योजक, पेशवा ढोल पथक आदी सहभागी झाले.

या यात्रेला कार्याध्यक्ष, विजय काजे, अमृता पालोदकर, क्षमा राजू वैद्य, मीना झाल्टे, डॉ. प्रतिमा भाले, सुषमा पाठक, राजश्री कुलकर्णी, वंदना कुलकर्णी, संध्या कापसे, अंजुषा कुलकर्णी, सुनीता नारले, प्रतिभा कुलकर्णी, ॲड. निशा महाजन, शैलेश देशपांडे, ॲड. आलोक शर्मा, दत्तात्रेय सुभेदार, विजय मिश्रा, संतोष जोशी, शरद कुलकर्णी, डॉ. महेश मोहरिर, अक्षय विजय हूलसुरकर, सुनील मंडलिक, दत्तात्रय पिंपळे, सुहास ठोसर, आशुतोष देव, विजय मिश्रा, तिवारी, उपाध्यक्ष, संतोष कुलकर्णी, महेश कुलकर्णी, मुकुंद गोलटगांवकर, आशिष मीरजगावकर, पूर्वा जोशी, राजश्री एरंडे, जयश्री चोबे, उज्वला पैठणे, रसिका देवळाणकर, ॲड. कल्पलता भारसवाडकर, दीप्ती देशपांडे, धनंजय नारळे, ॲड.गणेश अनसिंगकर, लक्ष्मीकांत राजुरकर, गोविंद गालफाडे, प्रदीप सोहनी, सुरेंद्र मंडलिक, मोहन योगी, योगेश धर्माधिकारी, अनिरुद्ध पांडे, अनंत नेरळकर, चिटणीस डॉ. प्रज्ञा दंडे, डॉ. चारूलता रोजेकर, वनिता खंडाळकर, वंदना देशमुख, मनिषा खडके सारिका पाठक, दीपक कुलकर्णी, काशिनाथ चांदजकर, ॲड. मनोज कड़तू, आर. के. जोशी, महेश गुळवेलकर, देवदत्त रुपलग, अक्षय गोलटगांवकर, प्रशांत अत्रे, सरचिटणीस रश्मी कुमठेकर, वनिता हासेगावकर, मनिषा देशपांडे, स्मिता भाले, गायत्री दसरे, लक्ष्मीकांत पांडे, मुकुंद कुलकर्णी, अर्जुन मिश्रा, साक्षी काळे, जयेश तिवारी, सौरभ नाईक, समिर नाईक, रविंद्र तिवारी, मार्गदर्शक (पत्रकार) योगेश गोले, सुधीर पेडगांवकर, सुधीर महाजन, प्रशांत तेलवाडकर, धनंजय कुलकर्णी, धनंजय ब्रह्मपुरकर, रवि खंडाळकर, प्रकाश जोशी, उमेश जोशी, मकरंद कुलकर्णी, विद्या धनेश्वर, मार्गदर्शक –विजया रहाटकर, विवेक देशपांडे, राम भोगले, शिरीष बोराळकर, मिलींद कंक, रविंद्र वैद्य, पांडुरंग कुलकर्णी, लक्ष्मीकांत थेटे, प्रवीण कुलकर्णी, राजु वैद्य, गणू पांडे, संजय जोशी, ऋषिकेश भालेराव, सुरेंद्र कुलकर्णी, सुहास दाशरथे, सतीश वैद्य, मिलिंद बापट, बंडु ओक, नरेंद्र त्रिवेदी, सी. बी. कुलकर्णी, राजेंद्र पिंपळे, विकास कुलकर्णी , लता दलाल, दिलीप देशमुख, राजीव जहागिरदार, डॉ.प्रफुल मीरजगावकर,

प्रकाश मालखरे, गणेश जोशी, सुरेश पारीक, राजेन्द्र शर्मा, सुनील खोचे, सविता कुलकर्णी, जयश्री कुलकर्णी, किरण शर्मा, संकेत शेटे, विनय देशमुख, मकरंद कुलकर्णी, माधुरी अदवंत, मंगलमूर्ती शास्त्री, गोपाळ कुलकर्णी, संदीप कुलकर्णी, निनाद खोचे, मुकुंद दामोदरे, प्रशांत जोशी, सदस्य भाग्यश्री बांळखे, स्वाती जोशी, रंजना सामग, अनघा नाईक, मनिषा कडेपुरकर, सविता नाईक, अंजली मुळे, जयश्री डफळापुरकर, आदिती दाशरथी, शितल तांबोळी, तनिषा पराडकर, ज्योती कुलकर्णी, सविता देशपांडे, शांभवी देशपांडे आदींचा उपस्थिती होती.

‘अक्षय तृतीया’च्या मुहूर्तावर होणारे बालविवाह रोखण्यासाठी संबंधित यंत्रणांनानी सतर्क रहावे-मेघना साकोरे-बोर्डीकर

ज्योतिर्मय साहित्य

मुंबई – अक्षय तृतीयाच्या मुहूर्तावर विवाह सोहळे आयोजित केले जात असून या मुहूर्तावर बालविवाह मोठ्या प्रमाणावर दिसून येतात. या पार्श्वभूमीवर बालविवाह रोखण्यासाठी सर्व संबंधित यंत्रणांनी सतर्क राहावे, असे आवाहन महिला व बाल विकास विभागाच्या राज्यमंत्री मेघना साकोरे–बोर्डीकर यांनी केले आहे.

निर्मल भवन येथे अक्षय तृतीयाच्या मुहूर्तावर बालविवाह रोखणेबाबत करावयाच्या कार्यवाही संबंधित बैठक आयोजित करण्यात आली होती. त्यावेळी राज्यमंत्री मेघना बोर्डीकर बोलत होत्या. यावेळी दुरदृश्य प्रणालीद्वारे महिला व बाल विकास आयुक्त नयना गुंडे, सह आयुक्त राहुल मोरे व जिल्हाधिकारी, पोलीस अधीक्षक आणि महिला व बाल विकास विभागाचे अधिकारी सहभागी झाले होते.

राज्यमंत्री श्रीमती साकोरे–बोर्डीकर म्हणाल्या की, बालविवाह प्रतिबंधक कायद्यानुसार १८ वर्षांखालील मुली आणि २१ वर्षांखालील मुलांचे विवाह करणे बेकायदेशीर आहे. परंतु आजही अक्षय तृतीयेच्या मुहूर्तावर बालविवाह होतांना दिसतात. त्यामुळे जिल्हाधिकारी, पोलीस अधीक्षक यांनी याबाबत कार्यपद्धती ठरवून काम करावे. गावपातळीवर ग्रामसेवक, अंगणवाडी सेविका, आशा वर्कर्स, पोलीस प्रशासन, महिला व बाल विकास अधिकारी यांनी विशेष लक्ष ठेवून बालविवाह रोखण्यासाठी प्रयत्न करावेत, असेही राज्यमंत्री श्रीमती साकोरे–बोर्डीकर यांनी सांगितले.

बालविवाह रोखणे ही केवळ शासनाची नव्हे तर समाजाचीही जबाबदारी असल्याचे सांगून बाल विवाहाबाबत तक्रार आल्यास त्यावेळी सरपंच, पोलीस पाटील यांना देखील जबाबदार धरण्यात यावे. आदिवासी भागातही बालविवाहाचे प्रमाण अधिक असून त्या भागात कार्यरत अधिकाऱ्यांनी त्या ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात जनजागृती मोहीम राबवावी. तसेच संबंधित अधिकाऱ्यांनी दर तीन महिन्याला आढावा घ्यावा, असेही राज्यमंत्री श्रीमती साकोरे–बोर्डीकर यांनी सांगितले. परभणी जिल्ह्यात बालविवाहाचे प्रमाण अधिक दिसून येते त्यामुळे तिथे विशेष मोहीम राबवण्यात यावी, अशी सूचनाही श्रीमती साकोरे–बोर्डीकर यांनी संबंधित अधिकाऱ्यांना यावेळी दिली.

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

ध्वनी प्रदूषण टाळावे

ज्योतिर्मय साहित्य

वाढत चाललेली लोकसंख्या, त्यांच्या गरजांची पूर्तता, पायाभूत सुविधांवर त्यानुषंगाने आलेला ताण, बदलती जीवनशैली ह्या सर्वाचाच परिणाम नागरीकरण आणि शहरीकरणावर कमी अधिक प्रमाणात सर्वच बाबतीत होत असल्याचे अनेक ठिकाणी दिसून येते. ही खरे तर खूप मोठी नागरी समस्या आहे, ह्या समस्येचा अत्यंत गांभीर्याने, प्राधान्याने अभ्यासपूर्वक विचार केला पाहिजे. अलीकडच्या काळांत सर्वत्र वाहत्या वाहतुकीचा अभाव असल्याचे दिसून येत आहे. स्वायत्त वाहतूक व्यवस्था हे वाहतुकीच्या समस्येचे मूळ कारण असल्याचे न समजणे हीच उणिव म्हणावी लागेल. नागरी वाहतूक व्यवस्थेचा वापर ज्या ठिकाणी योग्य तऱ्हेने होत असतो, त्या ठिकाणी खाजगी स्वयंचलित वाहने रस्त्यावर कमी येतात, परिणामी हवेचे, ध्वनीचे प्रदूषण नियंत्रित ठेवता येते.

रस्त्यावरील वाहनांची संख्या वाढली कि, कर्णकर्कश हॉर्न आणि तेही गरजेशिवाय वाजवले जातात, वाहन जलद गतीने चालवण्यामुळे होणारे ध्वनी प्रदूषण, अनेकदा आकारण विशेषतः टू व्हीलर्स इकडून-तिकडून मोठमोठ्याने हॉर्न वाजवत फिरवल्या जातात. ह्याचा इतरांना त्रास होऊ शकतो ही जाणीव का बरे होत नाही? वाहतूक जेव्हा वाहती असते तेव्हा अनेकदा अशा समस्या उद्भवतच नाहीत. ह्यासाठी काय टाळायचे आणि काय पाळायचे हे समजून घेणे आवश्यक आहे. अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य असूनही ह्याबाबतीत कोणीही अवाक शब्द काढू शकत नाही; अगदीच एखाद्याने काढलाच तर ह्या नेतेमंडळींसाठी तो त्यांच्या प्रतिष्ठेचा विषय बनून जातो. आनंदोत्सव साजरा करणे निश्चितच गैर नाही परंतू काळवेळ विचारांत घेणे, जनजीवन विस्कळीत न होऊ देणे तितकेच महत्वाचे असते. फटाकेबाजी करताना रस्ते आडवले जातात त्याचा पादचारी आणि वाहन चालकांना खूपच त्रास होत असतो, हे देखील विचारांत घेतले जात नाही.

अनोखे अंदमान भाग ५
हॅवलॉक आणि नील आयलंड

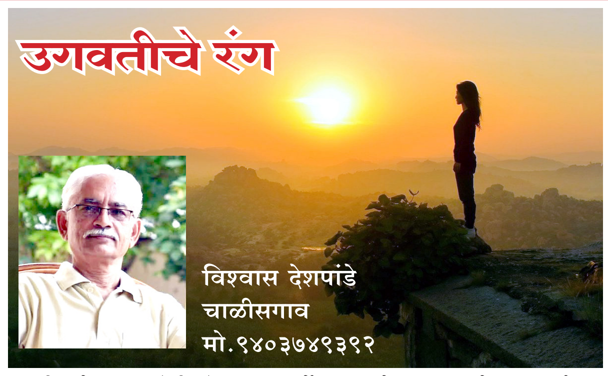

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो.९४०३७४९३९२

ज्योतिर्मय साहित्य

दिनांक २३ आणि २४ फेब्रुवारी २०२५ हे आमचे दोन दिवस खऱ्या अर्थाने निळाईच्या कुशीत गेले असं म्हणावं लागेल. अंदमानमधील सर्वच ठिकाणे सुंदर आहेत. पण हॅवलॉक आणि नील बेटांचे सौंदर्य अनुपम. अंदमानच्या प्रवासात एक क्षण असा येतो, जेव्हा आपण नुसते प्रवासी राहत नाही, तर निसर्गाचे एक शांत साक्षीदार होतो. हॅवलॉक आणि नील आयलंड ही दोन बेटं अशीच एक अनुभूती देतात, जिथे समुद्राचा निळा श्वास, वाळूचे गंधाळलेले शब्द, आणि झाडांची सावली मनाशी संवाद साधते. फेब्रुवारीतही उन्हाचे चटके जाणवतात पण या निसर्गाच्या कुशीत आणि मोकळ्या समुद्रवाऱ्याच्या संगतीने आपण ते सहज सुसह्य करू शकतो. सुभाषचंद्र बोस यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ या बेटांचे नामकरण आता स्वराज द्वीप असं करण्यात आलं आहे.

या हॅवलॉक बेटांवर जाण्यासाठी आम्ही सकाळी पाच वाजताच पोर्ट ब्लेअर सोडले. आता पुढचा प्रवास एका क्रूझमधून होणार होता. सुरुवातीला आमच्या कागदपत्रांची तपासणी होऊन आम्हाला पुढे सोडण्यात आले. आमचा हा अडीच तासांचा प्रवास आम्हाला समुद्रप्रवासाची अतिशय सुंदर अनुभूती देणारा होता. जिकडे पाहावं तिकडे समुद्राचं निळं पाणी. सूर्योदय तर केव्हाच झालेला. सूर्याची सोनेरी किरणं पाण्यावर नाचत होती. दूर अंतरावर हिरवीगार झाडी आणि डोंगर दिसत होते. बोटीवर तर अतिशय उत्साहाचे वातावरण होते. कोणी मनमोहक समुद्राचे दृश्य डोळ्यात साठवून घेत होते तर कोणी आपल्या कॅमेऱ्यात ते बंदिस्त करत होते. अशातच बोटीच्या डेकवर गाणी सुरु झाली. चक्क मराठी आणि हिंदी गीतांवर पर्यटकांनी ठेका धरला. तरुणाई तर यात आघाडीवर होतीच पण बऱ्याच ज्येष्ठांनी सुद्धा आपलं वय विसरून या नृत्यात भाग घेतला. एकूणच ते स्वप्नवत वाटावं असं वातावरण होतं. अडीच तासांच्या या नेत्रसुखद प्रवासानंतर आम्ही हॅवलॉक बेटांवर पोहोचलो. येथे आम्ही दोन बीच पाहणार होतो. राधानगर बीच आणि काला पत्थर बीच.

(क्रमशः)

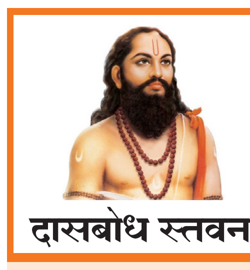

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

स्वगुण परीक्षा (क)

ज्योतिर्मय साहित्य

दशक तिसरा, समास चौथा

समास तिसऱ्यात आपण अभ्यासले की कुलस्वामिनी व खंडोबा प्रसन्न होऊन मनोकामना पूर्ण झाली. नवरा बायको आनंदाने परत संसार करू लागली. मुलाबाळांनी घर भरून गेले. पुष्कळ पोरे झाली. आवक कमी व खर्च जास्त पैशाची कमतरता भासू लागली. स्वतः च्या गावात काम मिळेना म्हणून तो दुसऱ्या गावात काम शोधू लागला.घर सोडताना आईवडीलांची आठवण येऊ लागलीतो रडला पण काहीच ऊपयोग झाला नाही. म्हणून समर्थांना सांगायचे आहे .

लेकुरे ऊदंड जाली। तों ते लक्ष्मी निघोनी गेली।
बापडी भिकेसी लागली। काही खाया मिळेना।

प्रपंच वाढला खाणारी तोंडे वाढली सतत लोकांना पैसे मागितल्या मुळे समाजात पत राहिली नाही. लोकांना तोंड दाखवायला जागा ऊरली नाही. घरातील चीजवस्तू गहाण ठेऊन ऊदरनिर्वाह होऊलागला. घरातील जनावरे विकली. समर्थ म्हणतात केवळ योग्य रितीने बुद्धीचा वापर न केल्याने व देणे करी वाढल्याने त्याला पून्हा परदेशात जाऊन नौकरी करण्याची वेळ आली.

या ठिकाणी असे सांगितले आहे की कुठलाही दंभाचार न करता सचोटीने संयमाने संसार केला असता तर ही वेळ आली नसती. १७ ते ५४ ओव्या मध्ये तर संसार चालवण्यासाठी जर तुमच्या जवळ सारासार विचार करण्याची बुध्दी नसेल. तर कसे हाल होतात हे सांगितले आहे सज्जन मित्रांनो आयुष्य म्हणजे

सारासार विचार सद्विचार व कशाच्याही आहारी न जाता. योग्य वेळी कसे वागावे याचा पाठच हा समास वाचत असताना वेळोवेळी जाणवते. **(क्रमशः)**

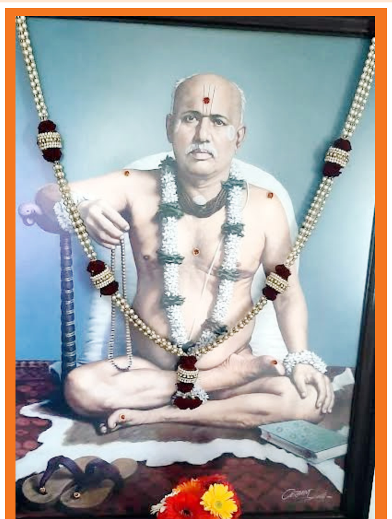

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

सत्संगतीच्या योगे मन पैक्यावर गुंतून राहात नाही.

ज्योतिर्मय साहित्य

संतांमध्ये प्रचंड सामर्थ्य असते; ते बोलतील ते खरे होते. वाचासिद्धी म्हणतात ती हीच. या सिद्धीचा उपयोग आपणसुद्धा करून घेऊ शकतो; परंतु भगवत्सेवा करावी आणि त्याबद्दल पगार घ्यावा, तसे हे होते. कामधेनूवर ओझे टाकावे हे बरे वाटेना म्हणून, वाटेने घोडा येत होता तो घेतला आणि कामधेनू देऊन टाकली, तशासारखे होते. जे सुख चिरकाल टिकणारे नाही ते घेऊन काय करायचे ? हाडांची काडे करून स्वर्गसुख हाती आले, पण कालांतराने ते नाश पावणार; मग ते घेऊन काय करायचे ?

पैक्यासारख्या निर्जीव वस्तूत आपले मन किती गुंतून राहते ! पैसा हा भुतासारखा आहे; त्याच्याकडून काम करवून घेतले तर तो फार उपयोगी आहे. पण ते न केले तर तो उरावर बसतो! आपण प्रापंचिक माणसे; आपण पैसा साठविला तर गैर नाही, पण त्याचा आधार न वाटावा. पैशाचा आधार आहे असे वाटणे म्हणजे भगवंताचा आधार नाही असे वाटणे होय. आपल्याजवळचा पैसा आपण होऊन कुणाला द्यावा असे मी म्हणत नाही. पण चोराने तो चोरून नेला तर रडत बसू नये, किंवा कुणी मागायला आला तर त्याला 'नाही' म्हणू नये. त्याला काहीतरी द्यावेच. पैसा प्रपंचाला पुरेसा असावा. म्हणजे किती ? तर पेन्शन असेल त्यांना रोजच्या निर्वाहापुरता असला म्हणजे पुरेसा झाला; आणि पेन्शन नसेल त्यांना साधारण मध्यम स्थितीत दहा-पंधरा वर्षे पुरेल इतका असला म्हणजे पुरेसा झाला. याला अमुक एक असा हिशेब सांगता येणार नाही. आपल्या प्रपंचाला जेवढा जरूर आहे तेवढा पैसा आपल्याला मिळाला, की बस्स झाले. श्रीमंतीला पुष्कळ पैसा लागतो असे थोडेच आहे ? आपल्याला अडचण नाही पडली की आपली श्रीमंतीच आहे ! पैशाच्या बाबतीत आपण प्रयत्न मात्र आग्रहाने करावा, आणि नंतर होईल तसे होऊ द्यावे. आपण आतून निष्काम, निर्लोभ आणि निरिच्छ असावे. दुसऱ्याचे द्रव्य मला यावे अशी बुद्धी कधीही ठेवू नये. ज्याच्याजवळ पैसा विपुल आहे त्याला श्रीमंत अगर सावकार म्हणता येईल; ज्याच्याजवळ विद्वता आहे त्याला विद्वान् म्हणता येईल; ज्याच्याजवळ शेत आहे त्याला शेतकरी म्हणता येईल; परंतु यांच्यापैकी कोणाला मोठा म्हणता येईलच असे नाही. सावकार कंजूष असेल, विद्वान् गर्विष्ठ असेल, किंवा शेतकरी असाच दुर्गुणी असेल. ज्याच्याजवळ सर्व गुण एकसमयावच्छेदेकरून असतील तोच खरा मोठा होय. सर्व गुण एका भगवंताच्या ठिकाणीच असू शकतील. म्हणून त्याला ज्यांनी आपलासा केला तेच खरे मोठे बनतात. अशा लोकांना संत म्हणतात. आपण संतांचे होऊन राहावे, त्यात आपले कल्याण आहे. सत्संगतीपासून सद्विचार आणि सद्भावना प्राप्त होतात. ज्याचे विचार चांगले तो मनुष्य खरा चांगला होय; आणि जिथे भगवंताचे अनुसंधान आहे तिथे राहणे हीच खरी सत्संगती होय.

पैशाचे नाव अर्थ, पण तो करतो मोठा अनर्थ.

***

॥ संत - महात्म्य ॥

संकलन : मधुकर बोरीकर
9403061886 (स्त्रोत:- इंटरनेट)

संत जनाबाई

ज्योतिर्मय साहित्य

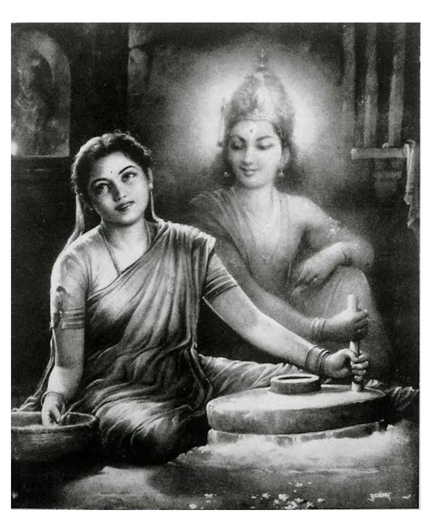

या उदाहरणावरून आपणास असे लक्षात येईल की आपण या देहालाच मी समजतो आणि याच्या हितासाठी आपण आयुष्यभर झटत असतो. या देहा द्वारे घडलेली कर्मे याला आत्मा तसा त्याचा काहीही त्या कर्माशी संबंध नसतानाही, मी ही कर्मे केली असे मायेच्या प्रभावाखाली समजतो व हा जीव कर्म बंधनात अडकतो.

ज्यावेळेस सद्गुरु द्वारा भगवती जगदंबा कुंडलिनी माता जागृत होते व व्यक्ती साधना रत होतो, त्यावेळेस प्राण व अपान, उदान, व्यान व समान या पाच प्राणाचा संगम होऊन ज्वलनशील झालेला तो प्राण सुशुमने द्वारे मस्तकाकडे म्हणजे सहस्त्रार चक्राकडे सरकायला सुरुवात होते. अग्निमय झालेला हा पंच प्राण शरीरात प्रचंड अग्नी निर्माण करतो. या योगाग्नी मुळे हळूहळू साधना काळापुरता का होईना देह भाव संपायला लागतो. इंद्रियात वैराग्य येथे.

एरवी आपल्या शरीरास हलकासा स्पर्श केला तरी आपणास त्याची जाणीव होते पण वैराग्य प्रबळ झाल्यानंतर शरीरास स्पर्श केल्याची जाणीव होत नाही. इंद्रिये तात्पुरती कार्य करणे बंद करतात. यालाच अहंकार लिन होणे किंवा इंद्रियात वैराग्य प्रगटने असेही म्हणतात.

आता आपण ''जाते'' कोणते आहे हे पाहू. प्राण उर्ध्व झाला की मन क्षिण होऊन मरणासन्न व्हायला लागते. बुद्धी कुंठीत होते व अहंकार लीन होतो.

हे परमेश्वराकडून आपणास मिळालेले चार अंश आहेत. प्राण मन बुद्धी व अहंकार हे आत्म्याकडे वळतात.

या नंतर ज्या पंचतत्वापासून आपले शरीर बनले आहे, ते म्हणजे पृथ्वी जल आप वायू व तेज यास पांच तत्वे म्हणतात. पंचतत्वांची आटणी किंवा पंचतत्व जय करायची क्रिया करावी लागते.(अध्यात्मात तत्वज्ञान म्हणजे या पंच तत्वांचा जय होणे हा अर्थ अभिप्रेत आहे. (तत्वज्ञान म्हणजे नव्हे तर या तत्वांचा जय होणे हा अर्थ होय) आणि ही आटणी करावयाची क्रिया म्हणजेच जात्यावरील दळणे होय.

पृथ्वी तत्वाचा जय करण्याच्या प्रक्रियेत साधना काळ हा कित्येक दिवस व दिवसभर जास्तीत जास्त वेळ असतो या साधना काळात जेवण केले तर पुढे साधना लगेच करता येत नाही. म्हणून जेवण न करताच, उपाशी राहून जास्तीत जास्त काळ साधना करावी लागते. पण शरीरही टिकले पाहिजे, म्हणून त्यास अन्नाची सुद्धा आवश्यकता आहे. त्यावेळेस सद्गुरु शिष्यास एक योग्य युक्ती सांगतात (हा ही शक्ती पाताचाच एक दिव्य प्रयोग आहे)

त्या युक्ती प्रमाणे अन्नाचे भरलेले ताटाकडे नुसते पाहायचे व त्यातील जीवनसत्वे, प्रथिने, मेद व आवश्यक अन्नघटक केवळ नजरेनेच शोषुन घ्यायचे. यामुळे न जेवता ही पोषक द्रव्य शरीरास पुरेशी मिळतात व शरीर टिकते.

जल तत्त्वाची उपासना करताना पाण्याकडे नुसती नजर लावून पाणी पिता येते.

(क्रमशः)

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

पद्माकरं दिनकरो विकचीकरोति
चन्द्रो विकासयति कैरवचक्रवालम्।
नाभ्यर्थितो जलधरोऽपि जलं ददाति
सन्तः स्वयं परहिते विहिताभियोगाः ।।

अर्थ – कमळसमूहांनी याचना केली नाही, तरी सूर्य स्वयंप्रेरणेने त्यांना विकसित करतो. कुमुदसमूहांनी याचना केली नाही, तरी चन्द्र स्वयंप्रेरणेने त्यांना खुलवतो. कोणी याचना केली नाही, तरी मेघ वृष्टी करतात. संतसज्जन लोक स्वयंप्रेरणेनेच परहितकारी कार्यात स्वतःस नियुक्त करतात.

कोणी याचना केली म्हणून नव्हे, तर संतसज्जन हे स्वयंप्रेरणेनेच जनहित कार्यात स्वतःस नियुक्त करतात; हे सांगताना कवीश्रेष्ठ भर्तृहरींनी सूर्य, चन्द्र आणि मेघांचे उदाहरण दिले आहे.

आरोग्य वर्धक – एरंडेल तेल

ज्योतिर्मय साहित्य

अर्धा चमचा हिरडा चूर्ण व अर्धा चमचा एरंडेल तेल एकत्र करून दिवसातून एकदा काही तरी खाल्ल्यावर घेतल्यास कुठल्याही प्रकारचे दुखणे कमी व्हायला मदत मिळते. हा उपाय १-२ आठवडे केल्यावर साधारण ४-५ आठवडे उपाय बंद करावा. यानंतरही त्रास होतो आहे वाटल्यास पुन्हा हा उपाय १-२ आठवडे करावा. एरंड पत्राच्या स्थानिक स्वेदनाचाही अशा प्रकारच्या त्रासांमध्ये उपयोग होताना दिसतो.

आमवात रोगामध्ये सकाळी नाश्त्याच्या वेळी एका चपातीच्या कणकेमध्ये एक चमचा एरंडेल घालून गरम चपाती खाल्ल्याचा फायदा होतो. या चपातीवर तूप घातल्यास गुण अजूनच वाढतो. हा प्रयोग बरेच दिवस करता येतो. सध्याच्या काळात स्क्रीनचा वापर फार वाढल्यामुळे डोळ्यांचा कोरडेपणा, डोळ्यांची जळजळ वगैरे त्रास वाढत चाललेले आहेत. रोज डोळ्यांमध्ये एक एक थेंब एरंडेल घालण्याचा या त्रासांमध्ये उपयोग होताना दिसतो. लहान मुलांनाही काजळासारखे एरंडेल तेलाचे बोट फिरवणे उत्तम ठरते. डोळ्यांच्या आरोग्यासाठी उत्तम असलेले संतुलन सुनयन हे तेल बनवितानाही एरंडेल तेलाचा वापर केला जातो. डोळ्यात कुसळ वगैरे गेले असले किंवा डोळा खुपत असला तर डोळ्यात एरंडेल घालण्याचा फायदा होऊ शकतो.

एरंडेल केसांकरताही उत्तम सांगितले आहे. केसांतील कोंडा, केस कोरडे होणे, केस गळणे, केस अकाली पांढरे होणे यांना प्रतिबंध होण्यासाठी आठवड्यातून एकदा डोक्याला एरंडेलाचा मसाज करून एक तासाने फार तीव्र नसलेल्या शांपूने केस धुवावेत.

भुवयांचे केस पांढरे होणे, कमी होणे तसेच दाट भुवया असण्याची इच्छा असणाऱ्यांनी भुवयांना एरंडेल लावण्याचा पायदा होतो.

एरंडेल वृष्य सांगितलेले आहे म्हणजे हे तेल शरीरात शुक्र वाढवायला मदत करते. तसेच हे शुक्रविशोधनाचेही कार्य करते. त्यामुळे शुक्रसंबधी रोग असल्यास वैद्यांच्या सल्ल्याने एरंडेलाचा वापर करावा.

स्त्रियांच्या बाबतीत योनीविशोधन म्हणजे योनीच्या शुद्धीकरता एरंडेलाचा वापर केला जातो. योनीची शिथिलता कमी करण्यासाठी एरंडेलाचा योनीपिचू ठेवण्याचा फायदा होताना दिसतो.

वंध्यत्व चिकित्सेकरता किंवा संतुलन पंचकर्म चिकित्सेतही एरंडेलाचा वापर हमखास केला जातो.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

बाळ अंगावर दूध पीत असण्याच्या काळात कधीतरी दुधाचा प्रवाह अडकतो व त्यामुळे स्तनांवर सूज येताना जाणवते. हा त्रास अंगावर काढल्यास स्तनांचे प्रमाण कमी होताना दिसते. अशा वेळी एरंडेलात कापूस भिजवून स्तनाग्रावर तसेच सूज आलेल्या ठिकाणी ठेवल्यास दुखणे व सूज कमी व्हायला मदत मिळते व पुन्हा स्तन्याचा प्रवाह व्यवस्थित होऊ लागतो.

आयुर्वेदात वापरल्या जाणाऱ्या बऱ्याच औषधांत एरंडेलाचा वापर केला जातो. उदा. सिंहनाद गुग्गुळ, आमावातारि रस, कल्याण क्षार, गंधर्व हस्तादी तेल.

पूर्वीच्या काळी घरात वर्षासाठी धान्य साठवून ठेवताना त्याला एरंडेल लावण्याची पद्धत होती, जेणेकरून धान्यात किडे-पोरकीडे होण्यास प्रतिबंध होत असे. असे एरंडेल लावलेले धान्य वापरल्यामुले त्याला लावलेले थोडे एरंडेल पोटात गेले तरी त्रास होत नाही.

एरंडेल सहसा कुठल्याही वयात त्रास देत नाही, फक्त ज्यांना पातळ मल होण्याची प्रवृत्ती असेल त्यांनी एरंडेल घेण्यापूर्वी वैद्यांचा सल्ला घ्यावा. काही लोकांना एरंडेल घेतल्यावर मुरडा येऊन पोटात दुखू शकते किंवा मळमळ होऊ शकते. अशांनीही परत एरंडेल घेण्यापूर्वी वैद्यांचा सल्ला घ्यावा. प्रसूतीच्या वेळी एरंडेल घेण्याने प्रसूती सुखपूर्वक होते अशी उदाहरणे आहेत, परंतु पूर्ण गर्भावस्थेत नऊ महिने एरंडेल घेणे टाळणेच योग्य.

ज्योतिर्मय साहित्य

मन विकल्प करते.बाह्य व्यक्तीची इथे युद्धाच्या साठी गरजच नसते.मनात विकल्प, अविद्या, कल्पना संघर्ष करतात.यातून हे घडते. कल्पना करा की तुम्ही एका बंद घरात अडकला आहात. आणि ते घर अचाणक पेटले. बाहेर पडायला रस्ता नाही. मग काय कराल? .एकच मार्ग आहे तो म्हणजे कल्पना करूच नका ना ! तुम्हाला कल्पना करा म्हटले की लगेच तुम्ही ती केली म्हणुन संकट आले.

कथा ऐकता ऐकता धावते संकलन
मधुकर बोरीकर, 9403061886

आमचा मनात विकल्पाचे युद्ध चालू असते.राम राज्यात कोणाच्याही मनात विकल्प नसत,गुन्हे नसत म्हणून न्यायालये नव्हती.तशी गरजच नसे. अज राजा व इंदुमती राणी यांच्या पोटी दशरथ यांचा जन्म झाला. दीप शिखा (मशाल) हा दृष्टांत आहे. हा सर्वात नाजूक भावाचा मानल्या जातो.हा नाजूक दृष्टांत कालिदासाने या राजाचा विवाह प्रसंगी मांडला म्हणून त्यास दीपशिखा कालिदास असेही म्हणतात.

रावणाने अज राजावर सुद्धा आक्रमण केले होते म्हणून दशरथ विश्वामित्राने रामाला घेऊन जायला विरोध करू लागले. सटवी ला रावणाचे पाय दाबायचे काम होते.ही सटवी बालकांचे भविष्य सहाव्या दिवशी बालकाच्या कपाळावर लिहिते.रावण म्हणाला माझे मरण केंव्हा ते सांग.सटवी म्हणे मी फक्त लिहू शकते. मला काय लिहिले हे वाचता येत नाही.रावण चिडला.तू माझी दासी आहेस सांग. तेंव्हा तिने त्याच्या हातावर कुंकू टाकून हात चोळण्यास सांगितले. **(क्रमशः)**

रवींद्रनाथ टागोर

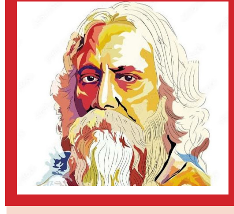

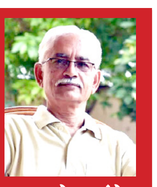

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

यानंतर रवींद्रनाथांनी घरे बाहिरे, चतुरंग, शेषेर कविता, योगायोग, दुई बान, मालंच, चार अध्याय यासारख्या अनेक कादंबऱ्या लिहिल्या. एक कादंबरीकार म्हणून रवींद्रनाथांनी आपल्या भारतीय संस्कृतीला नवीन विचारांची आगळीवेगळी देणगी दिली, समृद्ध केले हे त्यांचे आपल्यावर मोठे ऋण आहे.

१९१६ मध्ये रवींद्रनाथ टागोर यांच्या दोन कादंबऱ्या प्रसिद्ध झाल्या त्यापैकी एक होती घरे बाहिरे आणि दुसरी होती चतुरंग. चतुरंग ही एक सामाजिक कादंबरी आहे. या कादंबरीत नावाप्रमाणेच चार व्यक्तींच्या स्वभावाचे चार रंग रवींद्रनाथांनी दाखवले आहेत. या चारही व्यक्ती म्हणजे गावोगावी फिरणारे आणि कीर्तन करून समाज प्रबोधन करणारे कीर्तनकार आहेत. जेव्हा व्यक्तीच्या जीवनात संघर्ष सुरू होतो तेव्हा मानसिक संतुलन राखण्यासाठी व्यक्ती जी प्रयत्नांची पराकाष्ठा करते, त्याचे सूक्ष्म चित्रण या कादंबरीत रवींद्रनाथांनी केले आहे. त्यातून त्यांचा मानवी स्वभावाचा सूक्ष्म अभ्यास दिसून येतो. रवींद्रनाथांच्या कादंबऱ्यांमध्ये गोरा या कादंबरीचा अपवाद वगळला तर अनेक साहित्य रसिकांना त्यांची चतुरंग ही कादंबरी खूप भावते.

त्यांच्या घरे बाहिरे या कादंबरीला बंगालच्या फाळणीची पार्श्वभूमी आहे. या कादंबरीत निखिल, संदीप आणि विमला अशी तीनच पात्रे आहेत. त्यांच्या आत्मनिवेदनातून ही कादंबरी पुढे जात राहते. या कादंबरीत रवींद्रनाथांनी व्यक्ती, समाज आणि राष्ट्र यांचा परस्पर संबंध चितारला आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात देशाचे सामाजिक व आर्थिक स्वातंत्र्य, निरक्षरता, स्त्रियांचे प्रश्न, नैतिकता धार्मिक रुढी आदी अनेक समस्या नवभारताचे निर्माण करू पाहणाऱ्या समाजसुधारकांसमोर होत्या.

या कादंबरीत निखिल, विमला आणि संदीप यांच्या स्वभावाचे मनोरम चित्रण रवींद्रनाथांनी केले आहे. निखिल हा एक स्वतंत्र विचारांचा आणि उमद्या मनाचा तरुण आहे. त्याचे जसे आपल्या राष्ट्रावर प्रेम आहे तसेच आपल्या पत्नीवर देखील आहे. आपल्या पत्नीचे निर्व्याज आणि नैसर्गिक प्रेम त्याला हवे आहे.

हे प्रेम कोणत्याही दबावातून किंवा रुढीपरंपरेतून आलेले नसावे असे त्याला वाटते. त्यामुळे आपल्या पत्नीला तिच्या मनाप्रमाणे वागण्याचे तो पूर्ण स्वातंत्र्य देतो.

जात्यावरच्या ओव्या......

नातेसंबंध - बहिण भाऊ

भावाला पाहूणचार
शिरा करते न्याहारीला,
खातो उलुसच बाई
बुंदी दुसऱ्या बारीला ||५०||

वाण्याच्या दुकानी
दादा मांडी घालून बसला,
अन् बारीक म्हसाला
घेतो बहिणीच्या केसाला ||५१||

संदर्भ - शांताई इंगळे
संकलन - सौ. मनोरमा बोराडे
सहशिक्षिका, छत्रपती संभाजीनगर

डोक्यावर बर्फ आणि मुखात साखर ठेवून अधिकाऱ्यांनी काम करावे - बोराडे दादा

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – गोदावरी मल्टीपर्पज चॅरिटेबल ट्रस्टचे संस्थापक अध्यक्ष व सेवानिवृत्त गटविकास अधिकारी बोराडे दादा यांच्या मार्गदर्शनातून त्यांच्या संस्थेचे शिक्षक ज्ञानेश्वर संसारे यांनी स्पर्धा परीक्षेच्या माध्यमातून नुकतीच प्रशासकीय अधिकारी एओ या पदी निवड झाली आहे या यशाचा गौरव म्हणून संस्थेच्या सर्व कर्मचाऱ्यांच्या वतीने त्यांचा सेवा गौरव सोहळा नुकताच नवभारत माध्यमिक तसेच अगस्ती प्राथमिक शाळेच्या प्रांगणात मोठ्या दिमाखात पार पडला याप्रसंगी विधान परिषदेचे माजी आमदार एम एम शेख साहेब संस्थेचे अध्यक्ष माजी गटविकास अधिकारी बोराडे दादा संस्थेचे सचिव

सागर बोराडे तसेच इतर पदाधिकारी उपस्थित होते. याप्रसंगी आपल्या यशाचे गुपीत उलगडतांना ज्ञानेश्वर संसारी यांनी सांगितले की दादांच्या प्रेरणेतूनच मला अधिकारी व्हावे असे वाटले व मी स्पर्धा परीक्षेची तयारी सुरू केली दोन-तीन प्रयत्न नंतर माझी काही पदावर निवड ही झाली होती परंतु यात माझे मन तयार होत नव्हते मी पुन्हा जोमाने अभ्यास करायला सुरुवात केली आणि यश खेचून आणले या यशामध्ये माझे आई-वडील पत्नी आणि भाऊ-बहिणींचा मोलाचा वाटा आहे असे त्यांनी प्रामाणिकपणे मान्य केले.

याप्रसंगी एम. एम शेख, बोराडे दादा, सागर बोराडे, भारत बोराडे, प्रवीण संसारे, पारेश्वर साळवे, नवभारत माध्यमिक, अगस्ती प्राथमिक सिंधुताई मेमोरियल प्राथमिक, सिंधुताई मेमोरियल माध्यमिक, तसेच विद्यासागर प्राथमिक शाळेचे सर्व शिक्षक वृंद संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, करुणा संसारे, विद्या संसारे यांची उपस्थिती होती. कार्यक्रमाचे यशस्वी आयोजन मुख्याध्यापक पारेश्वर सारवे यांनी केले यानंतर सर्वांनी स्नेहभोजनाचा आनंद घेतला कार्यक्रमाचे आभार प्रदर्शन सौ. सविता तरटे यांनी केले.

विदर्भ साहित्य संघ गोडवन शाखेच्या अध्यक्षपदी श्याम हेडाऊ तर सचिव डॉ. परमानंद बावनकुळे

ज्योतिर्मय साहित्य

चंद्रपूर – मराठी साहित्याच्या क्षेत्रात कार्य करणारी विदर्भ साहित्य संघ ही विदर्भातील सर्वांत जुनी आणि मोठी साहित्य संघटना आहे. अण्णासाहेब खापर्डे यांनी १४ जानेवारी, १९२३ रोजी अमरावती येथे या संस्थेची स्थापन केली. त्यानंतर मार्च १९५० मध्ये तिचे मुख्य कार्यालय नागपूरला हलवण्यात आले. आजही वि. सा. संघाचे मुख्य कार्यालय नागपूर येथील सीताबर्डी मधील झाशी राणी चौक येथे आहे. ही संस्था दरवर्षी विदर्भ साहित्य संमेलनाचे आयोजन करीत असते.

मराठी भाषेचा प्रचार आणि प्रसार हा उद्देश डोळ्यासमोर ठेवून विदर्भ साहित्य संघाची स्थापना करण्यात आली होती. विदर्भ साहित्य संघाला नुकतेच १०० वर्ष पूर्ण झाले. विदर्भ साहित्य संघाने आजवर मराठी भाषेच्या प्रचार व प्रसाराच्या दृष्टिकोनातून विविध साहित्य संमेलन, युवा साहित्य संमेलन तथा साहित्याशी निगडित अनेक कार्यक्रमांचे आयोजन केलेले आहे. अशा या विदर्भ साहित्य संघाच्या गोंडवन शाखा, चंद्रपूरच्या अध्यक्षपदी चंद्रपुरातील प्रेरक वक्ता, सूत्रसंचालक, निवेदक तथा दैनिक आधुनिक केसरीचे जिल्हा प्रतिनिधी श्याम हेडाऊ यांची तर सचिव पदी चिंतामणी महाविद्यालय, पोंभुर्णा चे मराठी विभाग प्रमुख, प्रा. डॉ. परमानंद बावनकुळे यांची निवड करण्यात आली आहे.

वि. सा. संघ गोडवन शाखेचे माजी अध्यक्ष डॉ. शरदचंद्र सालफळे यांच्या घरी पार पडलेल्या एका बैठकीत नुकतीच विदर्भ साहित्य संघ गोडवन शाखेच्या नवीन कार्यकारणीची निवड सर्वानुमते करण्यात आली. ज्याला वि. सा. संघ नागपूरचे अध्यक्ष प्रदीप दाते, सरचिटणीस विलास माणेकर यांनी मान्यता दिलेली आहे. वयोमान परत्वे प्रकृती साथ देत नसल्याने डॉक्टर शरदचंद्र सालफळे यांनी विदर्भ साहित्य संघाच्या गोंडवन शाखेच्या अध्यक्षपदाचा राजीनामा दिला होता. त्या अनुषंगाने ही नवीन कार्यकारणी निवड करण्यात आली आहे.

वि. सा. संघ, नागपूरचे चिटणीस (शाखा समन्वयक), प्राचार्य डॉ. श्याम मोहरकर यांच्या अध्यक्षतेखाली संपन्न झालेल्या या बैठकीला गोंडवन शाखेच्या नवीन कार्यकारिणीची निवड सर्वानुमते करण्यात आली. माजी अध्यक्ष डॉ. शरदचंद्र सल्फळे यांनी यावेळी प्रा. शाम हेडाऊ यांचे नाव अध्यक्षपदासाठी सुचविले. त्याला डॉ. परमानंद बावनकुळे तथा गोपाल शिरपूरकर यांनी अनुमोदन दिले. तर सचिव पदासाठी शाम हेडाऊ यांनी प्रा. डॉ परमानंद बावनकुळे यांचे नाव सुचविले. त्याला सरदार पटेल महाविद्यालयाच्या प्रा. डॉ. पदमरेखा धनकर यांनी अनुमोदन दिले. नवीन अध्यक्ष व सचिव यांच्या निवडीनंतर गोंडवन शाखेची संपूर्ण कार्यकारिणी पुढीलप्रणाने निवडण्यात आली.

उपाध्यक्ष डॉक्टर अशोक वासलवार, सहसचिव बी. सी. नगराळे, कोषाध्यक्ष प्रा. डॉ. राजकुमार मुसने, साहित्य व सांस्कृतिक विभाग प्रमुख गोपाल शिरपूरकर, सहप्रमुख सुनील बावणे, प्रसिद्धी प्रमुख प्रा. डॉ. धनराज खानोरकर, देवानंद साखरकर, सदस्य प्रा. अनंता मल्लेवार, एडवोकेट वर्षा जामदार, प्रदीप देशमुख, निलेश साकुरकर, धर्मेंद्र कन्नाके.

कार्यकारणी निवड करण्याच्या उद्देशाने आमंत्रित करण्यात आलेल्या या बैठकीमध्ये शाखेचे माजी अध्यक्ष डॉ. शरदचंद्र सालफळे यांनी आपल्या कार्यकाळातील विविध कार्यक्रमाच्या अनुषंगाने आलेल्या अनुभवांच्या आठवणींना उजाळा दिला. प्राचार्य डॉ. श्याम मोहरकर यांनी नवीन कार्यकारिणीने मराठी भाषेच्या प्रचार व प्रसाराच्या अनुषंगाने ही कार्यकारिणी ऊत्तम काम करेल अशी अपेक्षा व्यक्त केली. नवनियुक्त अध्यक्ष श्याम हेडाऊ यांनी डॉ. शरदचंद्र सालफळे यांनी दाखविलेल्या विश्वासाला खरे उतरण्याचा प्रयत्न करत मराठी भाषेच्या प्रचार व प्रसारासाठी संपूर्ण कार्यकारणी सह यापुढे निश्चितच चंद्रपूरमध्ये विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात येईल असे मनोगत व्यक्त केले. सभेचे सूत्रसंचालन प्रा. डॉक्टर परमानंद बावनकुळे यांनी तर आभार प्रदर्शन गोपाल शिरपूरकर यांनी केले. उपस्थित सगळ्यांनी नवीन कार्यकरिणीला शुभेच्छा दिल्या. डॉ. शरदचंद्र सालफळे, प्राचार्य डॉ. मोहरकर ज्येष्ठ रंगकर्मी श्रीपाद जोशी, अनिल बोरगमवार डॉक्टर पद्मरेखा धनकर यांच्या मार्गदर्शनाखाली ही नवीन कार्यकारिणी चंद्रपूरच्या साहित्य क्षेत्रात विविध कार्यक्रमांच्या आयोजनातून मराठी भाषेचा प्रचार व प्रसार करेल ही अपेक्षा व्यक्त केली.

तप्त ऋतू मधील नैसर्गिक सौंदर्य...

ज्योतिर्मय साहित्य

उन्हाळा....सृष्टीचा तो काळ जेव्हा झाडं तापून जातात, नदी-नाले आटून येतात, आणि माणसांचे सावलीकडे धाव घेणे सुरू होते. पण या तप्त ऋतूमध्येही एक नजाकत, एक निराळं सौंदर्य दडलेलं असतं आणि त्याचं मूळ असतं, आकाशात चालणाऱ्या एका निरंतर, अदृश्य लपंडावात. सकाळचा सूर्य आकाशात उगम पावतो तेव्हा, त्याचा प्रकाश कोवळा, मोहक आणि आश्वासक असतो. क्षणभर वाटतं की जणू नवा दिवस हातात हात घालून चालत आपल्याला घेऊन जातो. आकाश तेंव्हा अगदी स्वच्छ, निरभ्र असतं निळ्याशार, जणू एखाद्या चित्रकाराच्या कॅनव्हासवर पसरलेलं रंगांचे स्वप्न. हळूहळू सूर्य वर चढू लागतो आणि त्याचं तापतं तेज वातावरणावर हुकूमत चालवू लागतं. पण या एकसुरी प्रकाशात देखील निसर्गाची रंगीत कल्पनाशक्ती झळकते...काही वेळाने एकाच ढगाची लयबद्ध, हळुवार चाल सुरू होते. सूर्याला लपवतो, उघड करतो, पुन्हा लपवतो... आणि तेव्हा जाणवतं, हा फक्त प्रकाशाचा लपंडाव नाही, तो एक जीवनाचा संदर्भ आहे. कधी ढगांच्या सावलीत थोडा विसावा मिळतो, तर कधी त्या ढगांच्या मधून प्रकाश पुन्हा चमकून डोळ्यांत भर पडतो. हे सर्व क्षणिक असलं, तरी त्यामध्ये एक सूक्ष्म सौंदर्य आहे जेव्हा आपलं मन त्या आकाशाकडे एकटक बघत राहतं. निळसर पार्श्वभूमीवर भटकणारे शुभ्र ढग, सूर्याच्या सोनेरी किरणांत झळकणारे त्यांचे कडे, आणि सतत बदलत जाणारी त्यांची रचना हे सारं दृश्य जणू एका जिवंत चित्रासारखं. संध्याकाळ जवळ येते तसा सूर्य मावळतीकडे सरकतो. आकाशात रंगांची उधळण सुरू होते... गुलाबी, जांभळी, केशरी, आकाशी... हे सर्व रंग अगदी निसर्गाच्या कुंचल्याने लावल्यासारखे वाटतात. त्या रंगांनी भरलेलं आकाश एखाद्या गूढ स्वप्नासारखं वाटू लागतं. त्या रंगांनी ढगांची कडं उजळतात, सूर्याचे अंश त्यांच्या पाठोपाठ फिरतात आणि हा लपंडाव, दिवसाचा शेवट गातो.

बबलू कराळे
अमरावती
मो. ७२१८०२९८३८

हा लपंडाव फक्त नजरेतून पाहण्याचा खेळ नाही, तो अंतर्मनातून अनुभवायचा प्रवास आहे. तो आपल्याला सांगतो प्रकाश आणि अंधार, स्थैर्य आणि चंचलता, ताप आणि गारवा यांचं नातं एकमेकांशी किती घट्ट आहे. आयुष्याच्या प्रत्येक टप्प्यावर अशीच कुठे ना कुठे लपाछपी सुरू असते, एखाद्या प्रसंगी दुःख लपून राहतं आणि अचानक आनंद उघड होतो, तर कधी स्मितामागे वेदना असते.

उन्हाळ्याच्या या आकाशातील लपंडावातून निसर्ग आपल्याला एक मौन संदेश देतो... सौंदर्य हे नेहमी स्थिर नसतं. ते क्षणभंगुर असतं, बदलतं, आणि म्हणूनच अधिक गहिरं असतं. ढग, सूर्य, प्रकाश, सावली, रंग या साऱ्यांचा खेळ म्हणजे जीवनाचं मूर्त रूप आहे. त्याचं सौंदर्य केवळ डोळ्यांनी पाहण्याचं नाही, तर हृदयाने अनुभवण्याचं आहे.

जिथे काहीच नसल्यासारखं भासतं, तिथेही सौंदर्य असतं लपलेलं, पण जिवंत. आणि तेच सौंदर्य, उन्हाळ्यातील आकाशात चालणाऱ्या लपंडावातून आपल्याला भेटतं... दररोज, न थांबता, न सांगता. असं हे सौंदर्य आयुष्यातील गुपित सांगणार, जीवनाचं एक एक पैलू उलगडणार...!

धाडसी मुलांच्या बहादुरीच्या कथा गवसणी आकाशाला

पुस्तक परीक्षण

प्रकाश रामचंद्र क्षीरसागर

ज्योतिर्मय साहित्य

सदानंद पुंडपाळ लिखित गवसणी आकाशाला हा कथासंग्रह धाडसी व चतुर मुलांच्या बहादुरीच्या कथा सांगतो. पहिल्याच कथेत आपल्याला ग्रेट नंदू भेटतो. गुन्हेगारांना पकडण्याच्या त्याच्या क्लृप्त्या मुलांना धाडसी बनण्यास प्रवृत्त करतील. चोरांनी आतल्या खोलीत बंद करून बाहेरून कडी लावून पोलिसांना पाचारण करून आपल्या हुशारीने चोरांना पकडून देणारा नंदू पुरस्कार आणि सन्मानाचा धनी होतो. आंबोळीचे शेतमधील कथेत शाहू महाराजांची दयाशील वृत्ती दिसून येते. गोरगरीब जनतेच्या अडचणी समजून घेऊन त्यांच्या उदरनिर्वाहाची सोय करणारे शाहू महाराज किती थोर होते, हे या कथेत समजते. संग्रामच्या कथेतून आपल्याला आईवडिलांना मदत करणारा नायक भेटतो. तो चोराला आपल्या अक्कलहुशारीने पकडून देतो. त्याला शौर्य पदक मिळते, त्याच्या हुशारीवरून आपणही धाडस केले पाहिजे, अशी शिकवण मिळते.

संग्रामची कथा आपल्या आईवडिलांना आर्थिक मदत न लाजता केली पाहिजे ही शिकवण देते. बूटपॉलिश करणारा संग्राम चोराला शिताफीने पकडतो. त्याच्या धाडसाचे कौतुकच केले पाहिजे. वर्क इज वरशिप हा संदेशही ही कथा देते.

शाईची करामत या कथेत संतोषची कैफियत आहे. आईवडील दवाखान्यात असताना त्याने चोराच्या शर्टवर शाईचे डाग पाडले, त्यामुळे अट्टल चोराला पकडणे पोलिसांना शक्य झाले. त्याच्या कामगिरीचे कौतुक वृत्तपत्रांनीही केले. त्याला रोख बक्षिसेही मिळाली. चोरांना पकडल्याने पोलिसांनी सुटकेचा निःश्वास टाकला.

दोन शेर तांदळाची चोरी या कथेत शाहू महाराजांची दानी वृत्ती व रयतेच्या दुःखाशी ते किती चिकित्सक दृष्टीने पाहते हे समजते. दोन शेर तांदूळ चोरणाऱ्याला ते मणभर तांदूळ, डबाभर तूप पाठवून त्याची अडचण दूर करणारा व दूरदृष्टीचा राजा कसा असावा हे समजते.

गावात शिरलेल्या बिबट्याला संताजी किती चतुराईने पिंजऱ्यात बंद करून गावावरील संकट दूर करतो. वनखात्याचे लोक त्याला पकडून परत जंगलात सोडतात ही कथा संतोषच्या प्रसंगावधनाची साक्ष देते.

इंजनेर या कथेत रमेश व त्याच्या मुलाच्या कष्टाची बात आली आहे. एवढ्या तेवढ्या कामाला मोटर मॅकेनिक कुठून आणायचा. रमेश डॉक्टरांची गाडी दुरुस्त करून देतो. तर त्याचा मुलगा राघव शाळेत शिकवलेले तरफेचे तत्त्वज्ञान कामाला आणून विहिरीत पडलेली मेढ बाहेर काढून कशी बसवतो हे सांगितले आहे. गुरूदक्षिणा ही कथा शारदाची व संगीताची माहिती देते. संगीताने पाण्यातून शारदेला बाहेर काढले ही हकीगत आहे. अशा प्रकारे शारदाला पाण्यातून बाहेर काढून तिने गुरूदक्षिणाच दिली आहे. कारण शारदाने तिला शिकायला प्रवृत्त केलेले असते.

चिंटूचा पराक्रममधील चिंटू प्रसंगावधान राखून कसा रेल्वे अपघात रोखतो हे सांगितले आहे. जवानाचा मुलगा असलेल्या चिंटूने अभिमानास्पद काम केले, त्याचा गावकऱ्यांनी गौरव कसा केला. हे वर्णन प्रेरणादायी आहे.

नऊ कथांमधून पुंडपाळ सरांनी साने गुरुजींच्या करील मनोरंजन मुलांचे हा मंत्र तर जपला आहेच. शिवाय मुलांना प्रेरक अशा कथामधून प्रेरणाही दिली आहे. अशा कथा वाचून काहीतरी करून दाखवण्याची जिद्द असावी असा संदेश त्यांनी मुलांना या कथांमधून दिला आहे.

पुस्तक - गवसणी आकाशाला
लेखक - सदानंद पुंडपाळ
प्रणाली प्रकाशन, पुणे
पृष्ठे ७०, मूल्य २०० रुपये

पार्श्वगायिका ते महसूल सहायक अंजली बाबरचा यशस्वी प्रवास

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – बीड जिल्ह्यातील अंजणवती गावातील रहिवासी. परंतु, छत्रपती संभाजीनगर मधील रहिवासी सहायक पोलीस उपनिरीक्षक अशोक येडे पाटील यांची कन्या आणि मुख्याधिकारी (गट-अ) शशिकांत मारोती बाबर (मशाप्रसे) यांची पत्नी अंजली हिची नुकत्याच लागलेल्या एमपीएससी परीक्षेच्या निकालात बुलढाणा जिल्हाधिकारी कार्यालयातील पुरवठा शाखेत महसूल सहायक म्हणून निवड झाली आहे. अंजली हिचे शिक्षण छत्रपती संभाजीनगर येथील देवगिरी महाविद्यालयात झालेले आहे. तिने एम. एस्सी (एन्व्हायरमेंट) पर्यंतचे शिक्षण पूर्ण केले व त्यानंतर स्पर्धा परीक्षेच्या अभ्यासाला सुरवात केली. गायन, पेंटिंग आणि स्केचिंग हे अंजलीचे छंद असून, मधल्या काळात तिने विविध राष्ट्रीय तसेच आंतरराष्ट्रीय पातळीवर देखील गायनाचे कार्यक्रम केले आहेत.

तिने राज्यसेवा, गट ब व गट क अशा विविध मुख्य परीक्षा दिलेल्या आहेत. यापुढेही तिचा अभ्यास चालूच असून, राजपत्रीत अधिकारी होण्यासाठी ती प्रयत्नशील आहे. या निकालामुळे एक पायरी गाठली असली तरी अजून खूप पुढे जायचे आहे, असा तिचा निर्धार आहे. तिच्या ह्या निकालानंतर तिचे, कुटुंबीय, मित्र परिवार अशा सर्वच स्तरातून तिच्यावर शुभेच्छांचा वर्षाव होत आहे.

सुख, समृद्धी आनंद देणारी.... अक्षय तृतीया

वैशाख शु.तृतिया म्हणजेच ‘‘अक्षय तृतिया‘‘. जी साडेतीन शुभ मुहूर्त आपण मानतो,त्यातच अक्षय तृतिया हे एक पुर्ण मुहूर्त आहे. हिंदू धर्मातील पवित्र आणि महत्त्वाचा सण मानला जातो.अक्षय तृतीया तिथी २९ एप्रिल २०२५ रोजी संध्याकाळी पाच वाजून ३१ मिनिटांनी सुरू होत असून ३० एप्रिल २०२५ ला दुपारी दोन वाजून तेरा मिनिटांनी समाप्ती आहे. अक्षय तृतीया ३० एप्रिल रोजी साजरी केली जाईल. अक्षय म्हणजेच क्षय न होणारे, नाश न पावणारे. या दिवशी अन्नपूर्णा देवी जयंती, बसवेश्वर जयंती, नरनारायण या देवतेची जयंती, परशुराम जयंती, असते. या दिवशी महर्षी व्यासांनी महाभारत ग्रंथाची रचना करायला प्रारंभ केला आणि त्यांचे लेखनिक म्हणून श्रीगणेशाने काम केले अशी आख्यायिका आहे.

ह्या दिवशी दानाचेही अत्यंत महत्व आहे.अक्षय तृतियेच्या दिवशी केलेल्या दानाचेही अधिक पटीने पुण्य मिळत असते,ते चिरकाल टिकणारे असते म्हणून अनेक जण अक्षय तृतीयेस छत्री,पायातल्या वहाणा,पाण्यासाठी माठ,रांजण,पंचे,कापड,वस्त्र,आदीं चे गरजू व्यक्तींना, वृध्दाश्रमात, गोरगरिबांचे वस्त्यात जाऊन दान करत असतात. जवस, गहू, हरभरा, दुग्धजन्य पदार्थ, जलकुंभ, सर्व प्रकारचे रस, आणि उन्हाळ्यात उपयुक्त अशा वस्तूचे दान करत असतात.यामुळे अनंत फलप्राप्ती होत असते. या तिथीला केलेले दान, हवन आणि पितरांना उद्देशून जे कर्म केले जाते ते सर्व अक्षय म्हणजे अविनाशी आहे.

ज्याला ज्या प्रमाणात शक्य असेल तेवढे त्यांनी जरूर करावे. सतपात्री दान करावे अशी भावना आहे. या दिवशी भगवान विष्णू आणि लक्ष्मीची पूजा करतात. विधिवत पूजा केल्यास आपले मनोरथ पूर्ण होतात. ह्या सुमारास उन्हाच प्रमाण वाढले असते, तापमान खूप असते. म्हणून अनेक व्यापारी मंडळी,संस्था, काही व्यक्ती रस्तारस्यावर पाणपोई सुरु करतात.जनावरांच्या पाण्यासाठी हौद,हाळ,बांधतात. ज्या ज्या पासून पुण्यप्राप्ती होईल ते.ते करतात.कारण ते अक्षय आहे. अक्षय तृतियेला पितरांचे स्मरण करुन श्राध्द घालण्याचीही प्रथा आहे.या सणाचे निमित्ताने मनात पितरांची स्मृती जागृत होते.त्यांचे आशिर्वाद घराला मिळतात. या दिवशी पवित्र नद्यांच्या संगमावर किंवा गंगा स्नानाचे महत्त्व आहे गंगास्नानने ती व्यक्ती पवित्र होते पापमुक्त होते असा समज आहे. अक्षय तृतिया हे नाव पडण्यामागचे कारण ‘‘मदनरत्न‘‘ ह्या ग्रंथात श्रीकृष्णाने युधिष्ठनाला सांगितले आहे. श्रीकृष्ण म्हणतात, हे युधिष्ठिरा, या तिथीला केलेले दान, हवन, क्षयाला जात नाही. हा मुहूर्ताचाच दिवस असल्याने, सोने, चांदी, दागिने. मौल्यवान वस्तुंची खरेदी.अनेक शुभ कामांना प्रारंभ केला जातो. नवीन जागा व्यवसायचे उद्घाटन, नवीन वाहन खरेदी, नवीन संकल्प या दिवशी केले जातात. कोणतेही शुभ कार्य या दिवशी सुरू केल्यास ते कायमस्वरूपी टिकून राहते.

दिलीप देशपांडे.
जामनेर. जि.जळगांव.
मोबा.८९९९५६६९१७

या दिवशी कृषिसंस्कृतीचा पालक म्हणून बलरामाची ही पूजा होते. शेतकरी शेतीच्या कामाला सुरूवात करतात.शेतकरी शेती कामासाठी नविन सालदाराची नेमणूक करत असत.आज ही प्रथा काहीच ग्रामीण भागात आढळून येते.काळा नुसार प्रथा बदलतात. सध्या सर्वत्र पाण्याचे दुर्भिक्ष असल्याने अशा परिस्थितीत ज्यांना ज्यांना शक्य आहे त्यांनी पाणपोई काढून पुण्य पदरी पाडावे,अशी स्थिती आहे. ह्या काळात नामस्मरणालाही तेवढेच महत्व आहे.आपल्याला प्रिय असलेल्या देवतेचे होईल तेवढे नामस्मरण करावे. विष्णुसहस्त्रनाम,लक्ष्मीची उपासना,करावी..ह्या दिवशी केलेल्या नामस्मरणाने घरातील दोष नाहीसे होतात. आपल्याला आवडत्या देवतेचे नमस्मारण किंवा मंत्र पठण याने पुण्य अखंड टिकून राहते . ओम नमो भगवते वासुदेवाय किंवा सर्व मंगल मांगल्ये शिवे सर्वार्थ साधिके शरण्ये त्रंबके गौरी नारायणी नमोस्तुते हा जप आपण करू शकतो. स्त्रियांनी घरात चैत्र गौरीची स्थापना केली असते.ह्या शेवटच्या दिवशी स्त्रिया हळदीकुंकवाचा कार्यक्रम करतात. गौरीला सांजोरी, करंजी, शेवेचा, नैवेद्यही दाखवतात.त्या निमित्ताने महिला एकत्र येतात.आंब्याची डाळ, कैरीचे पन्हे, देतात.मोगऱ्याच्या फुलांचे गजरे देतात.

खान्देशात अक्षय तृतीया सण फार उतत्साहात साजरा होतो.खान्देश भागात ‘‘आखाजी‘‘ म्हणून हा सण ओळखला जातो. ग्रामीण भागात पत्याचे डाव रंगतात. जुगार खेळायला परवानगी असते जणू. तरुण,वयस्कर,सर्वच ह्यात सहभागी होतात.गल्लीत, देवळाच्या ओट्यावर, गोठयात, पारावर, जागोजागी डाव रंगलले दिसतात. मुली माहेरवाशीण म्हणून आलेल्या असतात.त्यांच्या साठी पुरणपोळी, आंब्याचा रस, कटाची आमटी, काही ठिकाणी मांडे (म्हणजे खापरावर केलेल्या मोठ्या पुरण पोळ्या) हा बेत हमखास असतो. अक्षय तृतीया दिवशी मुली माहेरी असतात. खानदेशात अनेक खेड्यामध्ये झाडाला झोके बांधलेले असतात आणि महिला एकत्र जमवून आखाजीची गाणीं म्हणत असतात.बालपणीच्या मैत्रीणींना भेटून आनंदाची उधळण करत असतात. तिथे वयाचा विचार नसतो. अक्षय तृतियेला भगवान परशुरामची जयंती असते. भगवान विष्णूचा हा सहावा अवतार, आणि अष्टचिरंजीवा पैकी एक चिरंजीव अशी त्यांची महती आहे. त्यांचे पूजन केले जाते.अनेक ठिकाणी परशुरामाची मिरवणूक काढण्यात येते.आपल्या महाराष्ट्रात चिपळूण जवळ भगवान परशुरामाचे मंदिर आहे. एके वर्षी आम्ही आमच्या सद्गुरु माऊली समवेत सात- आठ दिवस ऋषिकेशला होतो त्यावेळी अक्षयतृतीयेला गंगा स्नान आणि स्वामी शिवानंद स्वामींचे आश्रमात महाप्रसाद घेतला होता. त्या अक्षय तृतीयेचा आनंद अवर्णनीय आहे...

या दिवशी

अक्षय तृतीया दिवशी पवित्र नदीमध्ये तसेच गंगा स्नानाचे महत्त्व आहे. ब्राह्मणाला भोजन देऊन वस्त्रदान तांदूळ, मीठ, फळे,छत्री, वाहाणा, दान करण्याचे महत्त्व आहे. साडेतीन मुहूर्ता पैकी एक असल्याने या दिवशी सोने चांदी खरेदी नवे वस्त्र खरेदीचे महत्व आहे.वाहन खरेदी करतात. पाण्याने भरलेली घागर वाळा टाकून ब्राह्मणास दान देतात तसेच या दिवसापासून अनेक लोक पानपोळी सुरू करतात. शुभकार्य, संकल्पांची सुरुवात करतात. भगवान परशुराम हे सप्तर्षींपैकी एक, तसेच जमदग्नीऋषी आणि रेणुका मातेची पुत्र. अक्षय तृतीयेच्या दिवशी भगवान परशुराम यांची जयंती हिंदू मोठ्या थाटामाटा सादर करतात. या दिवशी पवित्र गंगा नदी स्नान केल्याने पापे नष्ट होतात अशी धरणा आहे. अक्षय तृतीयेच्या दिवशी अन्नपूर्णा माता यांचा जयंती दिवस देखील मानला जातो. अन्नपूर्णा मातेची पूजा केली जाते. अन्नपूर्णा मातेचे पूजनाने स्वयंपाक घरात जेवणाची चव वाढते आणि घरात अन्नाची बरकत असते.कधीही कमी पडत नाही. अनेक दृष्टीने अक्षय तृतियेचे महत्त्व आहे.सुख.समृद्धी. आनंद. देणारा सण आहे. काळाच्या ओघात अनेक प्रथा परंपरा कमी होत असल्याचे जाणवते. असे सणवार आपल्या संस्कृतीचा ठेवा आहे.त्याची जपणूक करणे आपले काम आहे. महाराष्ट्रा सह दक्षिण भारत, पश्चिम बंगाल, राजस्थान, या ठिकाणी अक्षय तृतीया सण साजरा केला जातो. ह्या अक्षय तृतीयेच्या दिवशी आपण सर्व जण एक संकल्प करु. देवासमोर एक धान्याचा आणि दुसरा पाण्याने भरलेला असे कलश ठेउन सुख, समृद्धीसाठी अक्षय वरदान मागू या.ह्या वर्षी अक्षय तृतिया ३० एप्रिल रोजी आहे. आपण सगळे सुख, समृध्दि, आरोग्य, यासाठी, भगवान विष्णू, अन्नपूर्णा माता आणि लक्ष्मीदेवीकडे प्रार्थना करु या.

।। सर्व मंगल मांगल्ये शिवे सर्वार्थ साधिके
शरण्ये त्रंबके गौरी नारायणी नमोस्तुते ।।

।। अन्नपूर्णे सदा पूर्णे शंङ्कर प्राणवल्लभे
ज्ञानवैराग्य सिध्यर्थं भिक्षां देही च पार्वती ।।

स्मृती शिंपल्यातील आठवणीचे मोती...

ज्योतिर्मय साहित्य

पशुवैद्यकीय सेवा करतांना अंगी संवेदनशिलता असावी लागते. बऱ्याच वेळी परिस्थितीच संवेदनशिल व्हायला भाग पाडत असते... सन १९८६-८७ मधील घटना. गंगाखेड तालुक्यातील इसाद हे गांव मासोळी मध्यम प्रकल्पाच्या जलसंपदेने कृषी संपन्न झालेले गांव बालाघाटच्या डोंगर रांगेच्या कुशीत विसावलेले व हरित क्रांतीने नटलेले टुमदार गांव ! ऋषी विश्वामित्राच्या सुंदर पुरतन मंदिरा बरोबरच माता भगवतीचेही मंदिरे पुरातन संस्कृतीचे मुक साक्षीदारच आहेत ! विशेष म्हणजे वर्ग मित्र डॉ.प्रा. निळकंठराव भोसले यांची मायभूमी आहे त्यांचा विशाल वाडा व त्यांचे वडिल रुबाबदार व्यक्तीमत्व असलेले स्व.शंकरराव काका भोसले माली पाटील बर्याच वेळा इसादला आम्ही मुक्काम केला होता.

तेथे दारिद्र रेषेखालील व्यक्तींना शेळी गटाचे वाटप बँक ऑफ महाराष्ट्र शाखा इसाद मार्फत शासनाच्या एकात्मिक ग्राम विकास अंतर्गत वाटप करण्यात आलेले होते. कांही महिन्यांनी एकाच लाभार्थ्यांच्या दररोज एक प्रमाणे ५-६ शेळ्या दगावल्या होत्या. मी त्या प्रमाणे शवविच्छेदन करत होतो. त्यात फक्त घश्याला सुज आढळून शेळ्या दगावत होत्या. त्यापेक्षा वेगळे लक्षण निदर्शनास येत नव्हते.चारा न खाणारी शेळी ४-५ तासात दगावत होती. मला घटसर्पाची शक्यता वाटत होती. ३ शेळ्या मृत झाल्यावर मी परभणी पशु वैद्यकीय कॉलेज मध्ये कांही मृत शेळीचे व आजारी शेळीच्या रक्ताचे नमुने पाठवले होते. तेथे माझे वर्गमित्र व मेडिसीनचे डॉ.प्रा.मीर सलाबत अली होते. त्यांच्या बरोबर चर्चा ही केली होती. तेंव्हां त्यांनी बाटली बंद स्थितीत मृत शेळीचे कान पाठवायला सांगितले. त्या प्रमाणे परिचरा सोबत बंद बाटलीत कान पाठवला. प्रयोग शाळेतील निष्कर्षा प्रमाणे अंथ्रॅक्स रोगाचा प्रादुर्भाव झालेला आहे असे समजले.

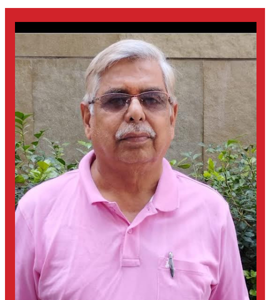

श्यामकांत वा. कुलकर्णी,
पुणे

अंथ्रॅक्स रोगाबाबत जी लक्षणे महाविद्यालयीन काळात शिकवलेले सर्व एक नैसर्गिक छिद्रातून रक्तस्त्राव होतो हे प्रमुख लक्षण कोणत्याही मृत शेळीत आढळून आले नव्हते. डिएएचओ आदरणिय डॉ. एस. वाय.माने साहेबांनी सूचना दिल्या प्रमाणे आयव्हीबीपी, पुणे यांच्या कडून अंथ्रॅक्स रोग प्रतिबंधक लस दि.१९/२/१९८७ रोजी मी उपलब्ध करुन घेतली होती.

लसीचे लाईव्ह स्वरुपात असल्याने ग्लोज वापरुन लसीकरण व मृत शेळी जाळून टाकून विल्हेवाट करणे कारण अंथ्रॅक्स रोग भयंकर आहे व त्याचे जिवाणू निसर्गात कित्येक काळ जिवंत राहू शकतात व त्याचा प्रादूर्भाव मानवाला होऊ शकतो. या बाबत सूचना आयव्हीबीपी, पुणे कडून मिळाल्या होत्या त्याप्रमाणे लसीकरण करण्यात आले व अंथ्रॅक्स रोगाचा प्रादुर्भाव आटोक्यात आला. जेव्हां जेव्हां इसाद बस स्टॉप येतो तेंव्हा गत काळातील स्मृती जागृत होतात.

अक्षय्य तृतीया

ज्योतिर्मय साहित्य

वैशाख शु. तृतीयेला अक्षय्य तृतीया म्हणतात. मुळात अक्षय या शब्दाचा अर्थच मुळी कधीच क्षय न पावणारे म्हणजे नाश न पावणारे असा होतो. या तिथीला साडेतीन मुहूर्ता पैकी एक शुभ मुहूर्त मानले जाते.अक्षय्य तृतीयेला अखा तीज असेही म्हणतात. अक्षय्य तृतीया हा सण हिंदू आणि जैन धर्मियांनी साजरा केला जातो. हा दिवस नशीब, सौभाग्य आणि समृद्धीचा सण मानला जातो. अखंड समृद्धीचा तिसरा दिवस अशीही या दिवसाची महती आहे. या दिवशी अन्नपूर्णा (देवी) जयंती, नर-नारायण या जोडदेवाची जयंती, परशुराम जयंती, बसवेश्वर जयंती आणि, हयग्रीव जयंती असते. म्हणुनच या दिवशी त्यांचा जन्मोत्सव मोठ्या उत्साहात साजरा करण्यात येतो.याच दिवशी भगवान व्यास यांनी महाभारत ग्रंथाची रचना करायला प्रारंभ केला आणि त्यांचे लेखनिक म्हणून गणपतीने काम केले अशी आख्यायिका प्रचलित आहे. तसेच या दिवसापासूनच त्रेतायुगाचा प्रारंभ झाला आहे.जैन धर्मात, अक्षय तृतीयेला महत्त्व आहे कारण काही अनुयायी उसाच्या रसाने उपवास वर्षभराची तपस्या किंवा तपस्येची समाप्ती करतात. भक्त भगवान श्रीकृष्णाच्या मूर्तीला चंदनाचा लेप लावतात, असा विश्वास आहे की यामुळे स्वर्गात प्रवेश मिळतो. या दिवशी लक्ष्मीच्या पूजेचे खूप महत्व आहे. त्यामुळे लक्ष्मी म्हणजेच धन,धान्य,संपत्ती कायम टिकून राहते अशी श्रद्धा आहे. लक्ष्मीची पूजा करण्याचा विधी असला तरी या दिवशी भगवान विष्णूची पूजा करणे देखील फायदेशीर मानले जाते.भगवान विष्णूचे भक्त उपवास पाळून आणि गरजूंना अन्न, कपडे आणि तेल वाटण्यासारख्या धर्मादाय कार्यात सहभागी होऊन हा प्रसंग साजरा करतात. भगवान विष्णूंना प्रिय असलेली तुळशी देवतेला अर्पण केलेल्या विविध पदार्थांमध्ये समाविष्ट केली जाते, जी नंतर प्रसाद म्हणून वाटली जाते. या दिवशी दान करणे शुभ मानले जाते. भारतातील वेगवेगळ्या प्रदेशांमध्ये देव-देवतांना श्रद्धांजली म्हणून हा शुभ दिवस साजरा केला जातो. दिवशी व्रत करणार्यांने प्रात:काळी स्नान करुन मनोभावे व्रतास आरंभ करावा. लक्ष्मी,विष्णु, नर नारायण यांची प्रार्थना करून

नरनारायणासाठी भाजलेले जव अगर गव्हाचे पीठ, परशुरामासाठी कोवळी वाळके आणि हयग्रीवासाठी भिजवलेली हरबर्याची डाळ घालून नैवद्य अर्पण करावा. शक्य असल्यास उपवास आणि समुद्रस्नान अथवा गंगास्नान करावे. तसेच जवस गहु, हरबरे , सातु, दहीभात , उसाचा रस दुग्धजन्य पदार्थ (खवा, मिठाई आदी) तसेच जलपूर्ण कुंभ, धान्य पदार्थ, सर्व प्रकारचे रस आणि उन्हाळ्यात उपयुक्त अशा वस्तुंचे दान करावे. त्याचप्रमाणे पितृश्राध्द करुन ब्राह्मणभोजन घालावे. हे सर्व यथाशक्ती करण्याने अनंत फल मिळते. या तिथीस केलेले दान, हवन आणि पितरांना उद्देशून जे कर्म केले जाते , ते सर्व अक्षय्य म्हणजेच अविनाशी आहे, असे श्रीकृष्णांनी सांगितल्याचा उल्लेख मदनरत्न या ग्रंथात आहे. म्हणून या तिथीला अक्षय्य तृतीया हे नाव पडले आहे. या दिवशी पितृतर्पण करण्यास न जमल्यास निदान तिलतर्पण तरी करावे, असे आहे. या दिवसात प्रचंड उष्णता असते,म्हणून

उन्हापासून रक्षण करणार्या छत्री ,वहाणा अशा वस्तु दान द्यावयाच्या असतात.त्याच प्रमाणे उन्हाळ्यात थंडगार पिण्याच्या पाण्याची पशु,पक्षी,माणसे, सर्वांनाच खूप गरज असते.म्हणून पाणी,रांजण, माठ किंवा पाणी भरून ठेवण्याच्या वस्तू दान केल्यास खूप पुण्य प्राप्त होते.माठातील पाणी थंडगार असल्याने या दिवसापासून नवीन मठातील पाणी पिण्यास आरंभ करतात. ऊसाचा रस सुद्धा पिणे,दान करणे याला या दिवशी खूप महत्व आहे.थोडक्यात शरीरातील पाण्याची गरज भागवण्याचे मोठे पुण्यअसते.

सौ. स्नेहा मुसरीफ,
पुणे

म्हणूनच स्त्रियांना हा दिवस अत्यंत महत्वाचा असतो.महाराष्ट्रात महिला हळदी आणि कुंकूची देवाणघेवाण करून वैवाहिक जीवन सुसंवादी व्हावे अशी प्रार्थना करतात. शिवाय, त्या आपल्या पतींना दीर्घायुष्य मिळावे म्हणून गौरी देवीची पूजा करतात. चैत्रात बसवलेल्या गौरीचे त्यांना या दिवशी विसर्जन करावयाचे असते. त्या निमित्ताने स्त्रिया हळदीकुंकू करतात. त्यावेळी सर्व थंडगार पदार्थांचा नैवेद्य चैत्रागौरीला दाखवून तो सर्व सवाष्णी, लोकांना देतात. त्यात काकडी, चंदन लेप,टरबूज,खरबूज, कैरीचे पन्हे,सरबत,बत्तासे आणि प्रोटीन्स ,फायबरससुद्धा शरीरासाठी गरजेचे असल्यामुळे हरभरे, कैरी,आंबेडाळ असे विविध पदार्थ सर्वांना खाण्यास देतात.

याच बरोबर या दिवशी गोडाधोडाचे,पुरणाचे जेवण बनवून पितरांना अन्न,पाणी अर्पण केले जाते. त्यांनाही तृप्त करून त्यांचा आशीर्वाद घेतात.

अक्षय्य तृतीयेशी जोडलेल्या दंतकथा या शुभ दिवसाशी अनेक आख्यायिका गुंतलेल्याआहेत, परंतु सर्वात महत्त्वाची गोष्ट देवीअन्नपूर्णाभोवती फिरते. शास्त्रांनुसार, देवी पार्वतीचा अवतार असलेली देवी अन्नपूर्णा, अक्षय तृतीयेच्या या आनंददायी प्रसंगी भुकेल्यांना उदारतेने अन्न देण्यासाठी प्रकट झाली. यासंबंधी अशी

आख्यायिका आहे की, भगवान शिव भिकाऱ्याच्या वेशात अन्नपूर्णेला भेट देऊन अन्नाची मागणी करतात. विश्वाच्या स्वामीला अन्नाची भिक्षा का मागावी लागली असा प्रश्न पडू शकतो. हे कृत्य मानवतेला आध्यात्मिक आठवण करून देणारे होते, कारण देव प्रत्येक जीवात राहतो म्हणून गरीबांना अन्न देण्याचे महत्त्व सांगितले जाते. या शुभ दिवशी देवीने स्वतः भगवान शिवालाच अन्न दिले म्हणून या दिवशी अन्नदान, वस्त्रदान याला खूपच महत्व आहे.या दिवशी कोणत्याही प्रकारचे कर्ज काढू नये कारण ते देखील अक्षय टिकून राहते अशी

लोकांची श्रद्धा आहे.शास्त्रांनुसार, हा दिवस देवाने विश्वाच्या निर्मितीचे प्रतीक आहे.उत्तर प्रदेशातील वृंदावनातील बांके बिहारी मंदिरात एक अनोखी परंपरा पाळली जाते, जिथे आशीर्वाद घेण्यासाठी देवतेचे चरण जनतेसमोर उघडले जातात.ओरिसामध्ये, प्रसिद्ध रथयात्रेसाठी रथांच्या बांधकामाची सुरुवात याच मंगलदिनापासून केली जाते. हा दिवस साडेतीन शुभमुहूर्तापैकी असल्यामुळे कोणत्याही मंगल कार्य ,शुभ कार्यांची सुरुवात, छोट्या ,मोठ्या वस्तू,सोने, वाहने,वास्तू यांची खरेदी खूप मोठ्याप्रमाणावर केली जाते.कारण ती अखंड टिकते,आणि लाभते अशी मानता आहे.

सर्वांना ही अक्षय तृतीया सुख,शांती, समाधान, भरभराटीची,उत्तम आरोग्यासह दीर्घायुष्य देणारी लाभावी हिच लक्ष्मी -विष्णु चरणी प्रार्थना.

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे.
या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559